

Marja-Leena Hakkarainen & Aino Mäkikalli

Pääkirjoitus

Avaimen ensimmäisissä numeroissa on noussut toistuvasti esiin kysymys etiikasta ja sen merkityksestä kirjallisuudentutkimukselle. Viime numerossa oli puhetta ympäristön ja luonnon yhteydestä eettiseen ajatteluun. Tässä teemanumerossa eettisyys nousee maailmanlaajuiseksi kysymykseksi.

Globalisaatio on usein ymmärretty maailmaa yhdenmukaistavana voimana. Uusliberalistinen taloudellinen ajattelu onkin kieltämättä yhtenäistänyt pääoman ja yritysten toimintaa eri puolilla maailmaa. Samaan aikaan on kuitenkin tullut esiin syviä poliittisia ja sosiaalisia ristiriitoja. Viimeaikaiset terrori-iskut ovat tehneet liiankin selväksi, ettei etnisyyden merkitys ole kadonnut vaikka sosiologit ennustivatkin sen hiipuvan ja elävän lähinnä nostalgisessa folklore-hengessä. Ongelmallista etnisyydessä on se, että siihen liittyy keskeisesti näkemys toiseudesta ja eroista. Me emme ole etnisiä, muut ovat. Aiskhylos käytti *ethnos*-sanaa raivottarista (Erinyit) mutta myös maan vihollisista, persialaisista. 1900-luvun loppupuolella etnisyyden nousi korvaamaan pahamaineiseksi tulleen "rotu"-sanan. Samoin siirryttiin biologisten erojen sijaan korostamaan kulttuurisia eroja. (Hutchinson & Smith 4-5, 1996.) Myös puhe etnisistä vähemmistöistä implikoi jakoa keskukseen ja periferiaan. Toisaalta monikulttuurisuus-termin pohjana on ajatus siitä, että kulttuurien välillä on perustavanlaatuisia eroja, joita tulee suvaita (vrt. Lehtonen & Löytty 7-8, 2003). Häviääkö tällöin ajatus samankaltaisuuksista? 1990-luvulla tieteellisessä keskustelussa on käytetty uudistunutta diasporan käsitettä, jolla kärsimyksen sijaan painotetaan kulttuurista toimijuutta ja transnationaalisten suhteiden merkitystä identiteeteille.

Transnationaalisuus tarkoittaa paitsi tuotteiden ja pääoman liikettä myös ihmisten ja ajatusten vuorovaikutusta kansallisten alueiden halki tavalla, joka horjuttaa kansallisuutta samastumismallina ja kansallisvaltiota taloudellisena ja poliittisena päätöksente-

kijänä (vrt. Braziel ja Mannur 7-8, 2003). Sekä transnationaalisuuteen että diasporiin liittykin kiinteästi näkemys verkostoista ja yhteisöistä, ei niinkään yksilöistä. Avtar Brah'n mukaan diasporan käsite avaa myös mahdollisuuden kuvitelmaan kodista, joka ei ole sidottu niinkään maantieteelliseen paikkaan kuin sosiaaliseen yhteisöön. Kerronnan, muistelemisen ja uudelleen muistamisen kautta eri diasporakokemukset kietoutuvat toisiinsa ja luovat uusia mielikuvia sekä historiasta että nykyisyydestä. (Vrt. Brah 181-182, 1996/2002).

Vaikka nykyinen globalisaatio niveltyykin kiinteästi 1990-luvun uusliberalistiseen talouspolitiikkaan, samantyyppisiä ilmiöitä voi nähdä myös historiassa. Esimerkiksi Stuart Hall on esittänyt, että globalisoituminen kattaa koko moderniksi kutsutun historiallisen ajanjakson (Hall 100, 2003). Euroopalle uusi aika merkitsi vaurastumista ja kansallisvaltioiden syntyä, kolonisoituille maille puolestaan taloudellisen ja sosiaalisen infrastruktuurin muokkaamista eurooppalaisten tarpeiden mukaisiksi.

Tämän numeron kirjoituksissa korostetaan historiallisen perspektiivin tuomista nykypäivän globalisaatiota koskevaan keskusteluun sekä historian merkitystä yksittäisten ihmisten kokemuksille ja tarinoille.

Liisa Saariluoman artikkelissa globalisaation käsitettä tarkastellaan historiallisella perspektiivillä liittämällä tämän päivän taloudellista ja kulttuurista globalisaatiota koskeva keskustelu historismiin ja eurooppalaisen valistuksen arvoihin. Valistuksen filosofista Saariluoma nostaa esille Rousseau'n ja Herderin, joiden ajattelun pohjalta hän puolustaa järjen ja autonomisen subjektiuden merkitystä nykypäivän globalisoituneessa maailmassa.

Valistuksen arvoja ja länsimaisen modernin projektia keskustelutetaan toisenlaisesta lähtökohdasta Kaisa Ilmosen artikkelissa, jossa käsitellään jamaikalaisyyntyisen Michelle Cliffin romaaneja. Ilmonen näyttää Karibian alueen länsimaisen modernisaation kääntöpuolena, josta uuden ajan alkupuolelta lähtien muotoutui kolonialistien paratiisi ja johon iskostettiin länsimaisen rationalismin rasistinen ja hyväksikäyttöön tähtäävä toimintatapa. Cliffin romaaneissa Karibian kolonisoitua historiaa kirjoitetaan uudestaan, toisin silmin, ja samalla osoitetaan, kuinka siirtomaa-ajan plantaasikulttuurille voidaan löytää analogia 2000-luvun turismia ylläpitävästä neokolonialistisesta taloudellisesta koneistosta.

Historian uudelleenkirjoittaminen nousee esiin myös Joel Kuortin analyysissä intialaistaustaisen trinidadilais-kanadalaisen Ramabai Espinet'n romaanista *The Swinging Bridge* (2003), jossa kerrotaan Trinidadin intialaisvähemmistön diasporisesta historiasta. Kuortti tarkastelee diasporaan liittyviä ongelmia kysymällä, miten sukupuoli on vaikuttanut kolonialististen rakenteiden muotoutumiseen ja miten diasporisten naisten vaietet tarinat näkevät historian toisin.

Erialaisten globalisaatioiden tuottamina kulttuurisen, kansallisen ja etnisen identi-

teetin käsitteet, niiden muotoutumisen mekanismit ja määrittämisen vaikeus korostuvat. Tämän lehden katsausosiossa Kaisa Ahvenjärven ja Jopi Nymanin kirjoituksissa pohditaan kahden kulttuurisen identiteetin, saamelaisuuden ja englantilaisuuden, muotoutumista. Ahvenjärvi tarkastelee jälkikolonialisen teorian kontekstissa saamelaista identiteettiä Rauni Magga Lukkarin runojen avulla ja Nyman puolestaan tuo esille, miten englantilaisuuden hegemoniset arvot voidaan korvata etniset ja kansalliset rajat ylittävillä verkostoilla. Tällöin toimitaan transnationaalisisessa tilassa.

Kaisa Ilmosen artikkelissa esitetään, miten sellaiset moderniin liitetyt käsitteet kuten itsemäärittely, toimijuus ja emansipaatio toimivat myös modernin kritiikkiä koskevan keskustelun keinoina. Toisaalta sekä Saariluoma että Nyman viittaavat globaalin ja lokaalin yhtäaikaiseen läsnäoloon. Tietoisuus siitä, että lokaali elämä on osa globaalia kokonaisuutta, vaikuttaa myös ihmisten käyttäytymiseen. Vuorovaikutus tradition ja nykyisen, jatkuvuuden ja muutoksen sekä toisaalta maailmallisen ja paikallisen välillä ilmenee aktiivisena ja monimuotoisena prosessina.

Arjun Appadurai (53, 1996/2003) on korostanut mielikuvituksen merkitystä globalisoituvassa maailmassa. Media luo ja kierrättää kuvia ja mielikuvia ympäri maailmaa. Ne voivat uusintaa stereotyyppisiä ja rodullistavaa ajattelua, mutta voivat myös toimia visioina demokraattisemmasta tulevaisuudesta. Erityisen tärkeäksi tässä yhteydessä nousee kertomusten ja tarinoiden merkitys. Entisistä marginaaleista kumpuava kirjallisuus tuo erilaisia tulkintoja maailmasta ja näyttää tietä muutoksille maiden ja mannerten välisissä suhteissa. Suomalaiselle kirjallisuudentutkijalle tämä merkitsee uusia haasteita, joihin liittyy myös kysymys globaalista etiikasta. Toivomme keskustelun näistä kysymyksistä jatkuvan Avaimen seuraavissa numeroissa.

Kirjallisuus

APPADURAI, ARJUN 1996/2003: *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

BRAH, AVTAR 1996/2002: *Cartographies of Diaspora. Contesting Identities*. London & New York: Routledge.

BRAZIEL, JANA EVANS & MANNUR, ANITA 2003: Nation, Migration, Globalization: Points of Contention in Diaspora Studies. (Eds.) Braziel, Jana Evans & Mannur, Anita: *Theorizing Diaspora*. Malden: Blackwell Publishing. 1-22.

HALL, STUART 2003: Kulttuuri, paikka, identiteetti (New cultures for the old, 1995). Suom. Juha Koivisto. (Toim.) Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli: *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino. 85-128.

HUTCHINSON, JOHN & SMITH, ANTHONY D. (EDS.) 1996: *Ethnicity*. Oxford & New York: Oxford University Press.

LEHTONEN, MIKKO & LÖYTTY, OLLI 2003: Miksi Erilaisuus? (Toim.) Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli: *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino. 7-17.